

BELLE TEN

Cilt: XXXIV

NİSAN 1970

Sayı: 134

BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN 50. YILDÖNÜMÜ MÜNASEBETİYLE

Prof. Dr. GOTTHARD JÄSCHKE

Çeviren : MİHİN EREN

Atatürk'ün bir diktatör olduğu, Türkiye dışında çok yaygın yanlış bir düşüncedir. Hakikatte, Kurtuluş Savaşının başlangıcından beri, halkla en yakın işbirliği yapmağa en büyük değer verirdi. Daha 10 Haziran 1919 tarihli bir genelgede bu hususu şöyle belirtmişti : “Ulusal bağımsızlık uğrunda ulusla birlikte sonuna kadar çalışacağıma bütün inandığım ve kutsal bildiğim şeyler adına söz veririm¹.”

Oysa Padişah, işgal kuvvetlerinin verdikleri emirlere karşı yapılan rahatsız edici tenkitleri bertaraf etmek için 21 Aralık 1918 de Mebusan Meclisini feshetmişti. Kanun-i Esasi'nin “yeni seçimlerin dört ay içinde yapılması gerekir” diyen 7. maddesiyle keskin bir çelişki içinde, 4 Ocak 1919 tarihli bir irade ile seçimleri barışın yapılmasına kadar ertelemişti.

Erzurum ve Sivas Millî Kongreleri, bildirelerinin 8. maddesinde, Millî Meclis'in tekrar toplanmasını istiyorlardı². Mustafa Kemal de, 17 Eylül 1919 tarihli şifre ile, Sivas Heyeti Merkeziye'sinden seçimin acele hazırlanmasını talep ediyordu³. Gerçi Padişah,

¹ Bugünün Diliyle Atatürk'ün Söylevleri, S. 24.

² Cevat Dursunoğlu, Millî Mücadelede Erzurum, s. 170 ve Uluğ İğdemir, Sivas Kongresi Tutanakları, s. 114.

³ Şimdiye kadar yayınlanmamış olan metin Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri'nde anılmıştır (sayı : 69).

30 Eylül'de, seçimin "bir an evvel" yapılacağına söz verdi ise de ancak Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın çekilmesinden sonra 7 Ekim tarihli bir irade ile, bunu emretti. Amasya'da Salih Paşa ile yapılan müzakerelerde 22 Ekim'de şu anlaşmaya varılmıştı : "Almanların Weimar'da yaptıkları gibi barışın yapılmasına kadar geçici olarak Millî Meclis'in Anadolu'da merkezî hükûmetin isteyeceği emin bir yerde toplanması uygun görüldü⁴." 29 Ekim tarihli bir telgrafında Mustafa Kemal haklı olarak şöyle diyordu : "Avrupadan, uygarlık dünyasının kamuoyundan hak ve adalet isteyecek, bunu sağlamaya çalışacak bir Millet Meclisi'nin İstanbul'da görevini yerine getirmesini biz imkân içinde göremiyoruz⁵."

Salih Paşa, Ali Rıza Paşa kabinesinin Amasya anlaşmasına muvafakatini sağlayamadı. Bu hayret edilecek birşey değildi, zira İngilizlere boyun eğmiş hükümetle Mustafa Kemal'in amaçları ayrı ayrı idi. Birisi, beklenen barış andlaşmasını tasdik ettirebilmek için parlamentonun toplanmasını isterken, diğeri Erzurum ve Sivas bildirelerinin kısaltılmış şekilde, bir Misakı Millî olarak, barış görüşmelerinde asgarî isteklere temel kılınmasına önem veriyordu⁶. Mebusan Meclisi Misakı Millî'yi kabul ettiği gün (28 Ocak 1920) İngiliz Yüksek Komiseri Sir John Robeck, Tefvik Paşa'ya şöyle dedi : "Millî Meclisi toplamamalısınız". Tefvik Paşa'nın cevabı şu oldu : "Kanun-i Esasî'ye göre buna zaruret olduğunu bilirsiniz. Fakat Meclisin İtilâf Devletleri aleyhine kanı kaynarsa fesih ve tadil hukuk-i padişahîdendir⁷."

Mustafa Kemal ise, 1 Ekim 1919'da "Heyet-i Temsiliye" ile birlikte Ankara'ya gideceğini ve 10 Kasım'da orada bir "Meclis-i Müessisan" toplayacağını bildirdiyordu⁸. 4 Ocak 1920 de şöyle yazıyordu : "İngiliz siyasetinin tamamen aleyhimizde olduğu muhakkaktır... Düşmanların Meclisi küşat ettirmemek isteyecekleri ve her türlü vesileye müracaat edecekleri tabîdir. Yalnız meclisin içtimamı irade etmiş olan zat-ı şahanenin, bu içtimamı gayri meşru telâkki

⁴ Atatürk'ün Söylevleri, s. 50 v.d.

⁵ Faik Reşit Unat, Amasya Protokolları (Tarih Vesikaları, Yeni Seri, I. Cilt s. 363.

⁶ Misakı Millî ve Mustafa Kemal (Cumhuriyet, 2 Şubat 1970).

⁷ Nutuk, Cilt : III, Vesika : 230.

⁸ Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, s. 331 ve Halide Edib, The Turkish Ordeal, s. 49 not 16.

etmesi, iradesini nakzylemesi varid-i hatır mıdır? Zat-ı şahanenin bu baptaki nokta-i nazarlarının Heyetimizce katı olarak şimdiden bilinmesi lâzımdır ki, mebusları İstanbul'un haricinde, emin bir mahalde toplamak için teşebbüsatta bulunalım⁹.”

Cevat ve Cemal Paşa'lar Yüksek komiserler tarafından çekilmeğe zorlandıktan sonra 22 Ocakta Mebusan Meclisinin millî mebuslarına şu telgrafi çekti : “İngilizler saldırıdan vazgeçmezlerse Meclisin görevi, Anadolu'ya gelmek ve ulusun yönetimini ele almak olacaktır¹⁰.”

General Milne, Anadolu demiryollarında ve İstanbul'da bulunan işgal kuvvetlerinin emniyetini, yaygın hale gelen millî hareket dolayısıyla, o derece tehdit edilmiş gördü ki, İstanbul'daki kuvvetlerin takviyesini ve yığınak yapılmasını mutlak bir zaruret olarak görüyordu. Onun verdiği raporlar üzerine Lord Curzon 25 Şubat 1920'de şöyle dedi : “Türklerin davranışı günden güne daha tehdit edicidir¹¹.” İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserleri, De Robeck ve Defrance, hükümetlerinden aldıkları talimat üzerine 4 Mart'ta “Millî liderlere karşı sert tedbirler almağa karar verdiler¹².” Bu tedbirlerin muhtemel sonuçları Paris Barış konferansında endişe yarattı. 5 Mart'ta Paléologue “Sonu olmayan bir hareketten sakınılmasını” ihtar etti, zira bundan, yayılmasını ve sonunu kimsenin önceden kestiremeyeceği bir savaş doğabilir,” diyordu. Scialoja 10 Mart'ta şu beyanda bulundu : “Mebusan Meclisi belki Anadolu'nun bir yerinde toplanarak Mustafa Kemal'in nüve halindeki resmî teşkilâtından çok daha büyük bir tehlikeye sebep olabilir¹³.” Nihayet Mareşal Wilson 15 Mart tarihli raporunda şöyle diyordu : “Siyasî kudret nasyonalistlerin eline geçmiştir. Zaman, Mustafa Kemal lehinedir. Ağır bir andlaşma teklifinin muhtemel neticeleri : a) Tasdikten kaçınma, b) Parlamento'nun Anadolu'ya kaçmasıyla orada yeni bir hükümetin kurulması, olabilir¹⁴.”

⁹ Nutuk, Cilt : III, Vesika : 217.

¹⁰ Atatürk, Söylev (Nutuk), Cilt : I, s. 269.

¹¹ Documents on British Foreign Policy, 1919 - 1939, First Series, Vol. VII, No. 27.

¹² Aynı yerde, Vol. XIII, No. 10.

¹³ Aynı yerde, Vol. XIII, No. 11 ve Vol. VII, No. 55.

¹⁴ Aynı yerde, Vol. XIII, No. 23.

Bütün bu ihtarlara rağmen Londra ve Paris hükümetlerinin verdikleri İstanbul'un "muvakkat inzibatî işgal" kararı 16 Mart'ta tatbik edildi. Parlamento'nun bazı mebusları tevkif edilerek Malta'ya sürüldüler. Bu Britanya demokrasi tarihinde görülmemiş bir olaydı!

Manastırlı Hamdi'nin, aynı gün (16 Mart) gönderdiği telgraf sayesinde Mustafa Kemal şu hususları öğrendi : "En sonunda, bugün İstanbul'u zorla işgal ederek Osmanlı Devletinin altıyüz yıllık hayat ve egemenliğine son verildi. Yani, bugün Türk Ulusu, uygarlık yeteneğini, yaşama ve bağımsızlık hakkını ve bütün geleceğini savunmaya çağırıldı¹⁵." 19 Mart tarihli seçim genelgesinde şöyle demektedir : "Ankara'da olağanüstü yetkili bir meclis, ulusun işlerini yürütmek ve denetlemek üzere toplanacaktır¹⁶." 21 Nisan tarihli bildirisi ile de yeni parlamentonun nihaî adını ve açılış gününü belli etti : "Tanrının yardımıyla Nisanın yirmiüçüncü Cuma günü, cuma namazından sonra, Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır¹⁷."

Damat Ferit Mebusan Meclisinin feshi için hazırlattığı 11 Nisan tarihli irade sayesinde 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sèvres sulh anlaşmasının tasdikini imkânsız kıldı, fakat onun bilmesi gerekirdi ki Mebusan Meclisi'nin yeniden seçilmesi söz konusu değildir ve Büyük Millet Meclisi, her ne olursa olsun Misak-ı Milli'ye bağlı kalacaktır. Bu temel üzerinde 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da yapılan muahede "biricik gerçek barış andlaşmasıdır¹⁸."

¹⁵ Atatürk Söylev, Cilt : I, s. 304.

¹⁶ Aynı yerde, s. 306.

¹⁷ Aynı yerde, s. 313.

¹⁸ V. Türk Tarih Kongresi (1956), s. 27.